

Edina Vejo

BIOGRAFSKI DISKURS KAO REFLEKTIRANO ISKUSTVO***Sažetak***

Reflektirano iskustvo znači mogućnost promjene, mogućnost djelovanja, mogućnost (re)interpretiranja i tumačenja, posredstvom novog ili odlagano prispjelog uvida u strukturu svog formativnog toka. Da li svjesno raspolažemo svojim (ne)integriranim životnim iskustvom i kako ono utječe na suštinske profesionalne procese koji nas uveliko definiraju u javnom djelovanju? Metoda istraživanja je biografska, sa intencijom razumijevanja životnog okruženja individue, njenih strategija djelovanja, samointerpretacija i njihovih refleksija. Očekivanja su vezana za dopiranje do nečeg poput rekonstrukcije individualnog života, djelovanja, s ciljem boljeg razumijevanja. Djelujući subjekt, individua fokus je istraživačkog interesa i biografskim uvidom nastojala se tematizirati perspektiva djelujućeg subjekta. Podaci će biti prikupljeni narativnim intervjuom. U ovom istraživanju diskutira se biografsko iskustvo individue, djelujućeg subjekta – stručnjaka, u smislu njegovog projektovanja u tri profesionalne zone: poučavanje, znanstveno istraživanje i savjetodavni rad. Istraživačka pitanja odnose se na to da li osoba osvještava svoja biografska iskustva, projektuje li biografsko u svakodnevne profesionalne situacije, da li je biografski nadahnut (samo)razgovor prilog boljem razumijevanju vlastite profesije i da li ovakav razgovor „oslobađa“ osobu zbog potencijalne osobne opterećenosti makar i pojedinačnom negativnom konstelacijom u formativnom periodu.

Ključne riječi: biografski diskurs, reflektirano iskustvo, rekonstrukcija individualnog života, perspektiva djelujućeg subjekta

Teorijsko utemeljenje istraživanja

U skladu sa suvremenim razumijevanjem identiteta razvijan je i postmodernistički pristup biografskom istraživanju oslonjen na osnovne postulate postmodernističke filozofije. Značenje i identitet konstruirani su jezikom i društvenim kontekstom. Prisutna je skeptičnost prema velikim narativima, uz podsticanje prepoznavanja različitih perspektiva, priča i interpretacija. Također, istraživač analizira društveni kontekst i moćne diskurse koji oblikuju identitet. Pretpostavka realiziranju ovakvog pristupa jeste refleksivnost istraživača ili svijest o svojim stavovima, subjektivnosti u konstruiranju značenja.

„Refleksivnost kao stalno propitivanje utemeljenja i načina konstruisanja misaonih kategorija, naročito onih koje su prividno neupitne; to važi kako za elemente društvenog zdravog razuma, tako i za vlastite (sociološke)“ (Spasić, 1989: 12).

Generalno govoreći, lepeza funkcija istraživanja biografije obuhvatala bi razumijevanje ljudskog iskustva, motivacije, emocija, poput izazova, uspona i padova; kompleksna biografska istraživanja dinamike identiteta; analizu načina na koje su pojedinci doživljavali i reagirali na društvene, kulturne, političke promjene; edukativnu svrhu u smislu da pristupanje osobnim pričama može doprinijeti dubljem razumijevanju historije, kulture i društva.

Filay (2002, prema Savić, 2023: 218) refleksivnost predstavlja ovako: “refleksivnost kao introspekcija – unutrašnji dijalog sa vlastitim iskustvom i/ili vrijednosnim pozicijama; refleksivnost kao intersubjektivna refleksija – analiza procesa konstrukcije saznanja putem razmatranja odnosa na relaciji istraživač – učesnici; refleksivnost kao saradnja – međusobni dijalog između istraživača i učesnika u istraživanju, članova istraživačkog tima, kao ravnopravnih partnera u procesu konstrukcije saznanja; refleksivnost kao društvena kritika – upravljanje nejednakom raspodjelom moći na relaciji istraživač – učesnici; refleksivnost kao dekonstrukcija diskursa – razmatranje i kritika različitih strategija putem kojih se vrši instrumentalizacija jezika“. Primjer biografski motiviranog istraživanja jeste konferencija Federalnog ministarstva obrazovanja i znanosti „Bosanskohercegovačke naučnice/znanstvenice i njihov istraživački rad“, održane u Mostaru, aprila 2018. godine. U Zborniku sažetaka radova sa ove konferencije artikulirana je njena ambicija: “Stoga ova konferencija predstavlja napor da se kroz prezentovane radove ukaže na doprinos žena razvoju nauke u Bosni i Hercegovini, te njihov aktuelni položaj u akademskoj zajednici i društvu“ (2018: 1-2).

Među rijetkim biografskim studijama je i zbornik „Biografija kao pripovijest o kreativnom rastu u odgojnim znanostima“, nastao „u jubilarnoj godini života i rada akademkinje i sveučilišne profesorice, emeritae, doktorice pedagoških znanosti – Adile Pašalić-Kreso (...) Metodologija koja je pritom korištena pripada kvalitativnom pristupu, a analiza i deskripcija osnovni su akti rada na materijalu poput pisanih bibliografskih jedinica autorice Pašalić-Kreso, detalja intervjua objavljenih s njom ili pak osobnih dnevnika autora i memorabilija koje svatko od nas ima (...). Zbornik počinje osvrtom na biografiju akademkinje u želji da se promišlja novi način ilustriranja pojedinih koncepata unutar odgojnih znanosti, korištenjem životopisa stvarne osobe (...)“ (Mavrak, 2020: 1-2).

„Nažalost, naučna zajednica na postjugoslovenskim prostorima još uvijek nije u dovoljnoj mjeri prepoznala značaj i aktuelnost biografskih istraživanja u društvenim naukama“ (Savić, 2023: 7).

Metodologija istraživanja:

Biografska istraživačka metoda orijentirana je ka razumijevanju životnog okruženja individue, njenih strategija djelovanja, te samointerpretacija i njihovih refleksija. Očekivanja su vezana za dopiranje do nečeg poput rekonstrukcije individualnog života, djelovanja, s ciljem boljeg razumijevanja. Djelujući subjekt, individua, fokus je istraživačkog interesa i biografskim uvidom nastoji se tematizirati njegova vlastita perspektiva.

Dvije su perceptivne ambicije biografske metode: prva, adekvatna deskripcija biografije i što intenzivnije smislenije naslućivanje individualnog; i druga, identificiranje socijalnih determinanti koje strukturiraju taj životni tok – koji društveni utjecaji i determinante su se projicirali na određena mjesta u toku individualnog života kad je došlo do specifičnih promjena.

Istraživačka pitanja su:

1. *Da li osoba osvještava vlastita biografska iskustva?*
2. *Projicira li se biografsko u svakodnevno profesionalno?*
3. *Da li je biografski inspiriran (samo)razgovor prilog boljem razumijevanju vlastite profesije?*
4. *Da li je biografski (samo)razgovor oslobađajući, u smislu potisnutih iskustava u formativnom periodu?*

Istraživački uzorak:

Obavljena su četiri narativna intervjua. Postupak intervjua “predstavlja adekvatnu metodu unutar biografskih istraživanja, gdje on pruža osnovu otkrivanja, analize interpretacije i razumijevanja biografskih procesa u okviru istraživanja životnog kao i subjektivnih interpretacija narativa iz perspektive samog pojedinca“ (Begagić i Vejo, 2020: 89).

Intervjuirani su: asistent na visokoškolskoj instituciji, dvije psihoterapeutkinje i profesor islamske teologije na visokoškolskoj instituciji.

Rezultati istraživanja:

1. istraživačko pitanje: *Da li osvještavate vlastita biografska iskustva?*

„Nerijetko se iz izvjesnih razloga i nevoljno projiciraju u mislima, momenti određene sramote. (...) U pogledu na okupiranost, samoinicijativno imam sklonost da u odnosu na ranija iskustva maštam ili pokušam zamisliti ishode određenih situacija i to mi predstavlja nekada i satisfakciju, ali kao što sam naveo ponekad i nerijetko sam zaokupiran nevoljno određenim iskustvima.“ E1 (R1-3,9-149)

„(...) neizostavno se dodirujete biografskog iskustva. Sklona sam kao osoba introspekciji ali i radu na sebi. Tokom terapijskog rada na sebi, da bih se ja mogla baviti psihoterapijom, vrlo intenzivno, izvlačila sam uvjerenja i spoznaje koji su mi kasnije bili korisni u mom životu (...). Ideja da ljudi koji rade psihoterapiju s ljudima, trebali bi biti jako svjesni svojih biografskih iskustava, da mogu bolje rukovoditi sobom i praviti uvide u sebe kako bi pomogli klijentima da to isto rade.“ E2(R2-10)

„Ponekad osvještavam neke stvari koje su mi se dešavale u mom ranijem iskustvu. To obično radim kad imam malo više slobodnog vremena i najčešće, najviše se to odnosi na period rata i poslijeratnih situacija. Ne bih rekla da sam time okupirana, to se naprosto samo desi u određenim situacijama kad slušam ili vidim neke informacije vezane za rat (...).“ E3(R1-7)

„Često i veoma intenzivno razmišljam o svojem dosadašnjem životu, od djetinjstva preko mladalačke dobi, pune zrelosti i kreativnosti, do njegove završne faze, kada se svakom čovjeku prirodno priprema načiniti zadnje korake prolazeći kroz ovaj koridor svjetovnosti odnosno vremenitosti. Za takvo što nije potreban neki poseban razlog ili povod, prosto uživam u svojim reminiscencijama duboko svjestan da osjećanje života ili historije uključuje zapažanje ne samo onoga što je prošlo u prošlosti već i ono što je sadašnje u momu već prošlom životu.“ E4(R1-12)

2. istraživačko pitanje: *Projicira li se biografsko u svakodnevno profesionalno?*

„Pa trenutno, definitivno momenti kad se mogu poistovijetiti sa osobom koja dolazi, npr. tokom rada u okvirima humanitarne organizacije dolazio sam u kontakt sa porodicama gdje je otac jako mlad umro ili su nam dolazili korisnici sa jako teškim zdravstvenim dijagnozama, a s obzirom na period kovida, to je znatno vraćalo neka potisnuta iskustva vezana za moju bojažljivost o zdravlju i blagostanju. Ne bih rekao da je značajno mijenjalo moj pristup i odnos, ali je bio znatno izbjegavajući.“ E1(R23-30)

„Moji roditelji su rastavljeni od 7. mjeseca mog života. Vrlo često sam pričala o tome, posebno kad sam radila na tim iskustvima i njihovim internalizacijama. Nakon 12 godina roditelji su se pomirili i započeli nanovo brak. I to novo iskustvo ja sam primijetila da kod mene vrlo često je bilo prisutno da imam odnos prema djeci čiji su roditelji rastavljeni, sklona sam prema njima, da radim s njima. A onda, moja ideja da se brak može spasiti, spoznaja koja je proistekla iz sopstvenih iskustava. E sad, u neko doba to vam bude snaga, onda vidite da ne mora se svaki brak spasiti, da postoje razlozi zašto neki brakovi se ne trebaju spašavati a neki imaju šansu da se spase, nova spoznaja vezana opet za biografsko iskustvo.“ E2(R19-30)

„Čini mi se da imam malo više razumijevanja za ljude koji doživljavaju određene traume, pogotovo ljude koji su doživljavali ratne traume.“ E3(R19-21)

„Jer, takvo osjećanje historije prisiljava me da ne razmišljam odnosno ne pišem prožet samo svojom generacijom, već sa sviješću da čitava dotadašnja povijest i ljudsko iskustvo, i u okviru njega iskustvo mogega naroda u Bosni, sačinjavaju jedan poredak stvari, jednu jedinstvenu tradiciju iz koje učimo, koju razvijamo, ljubomorno čuvamo i koja nam omogućava da kontinuirano trajemo kao jedino odgovorna bića za razvoj i sudbinu svijeta u kojem živimo. Svoj život doživljavam dijelom te ukupne tradicije čiji pedagoško-didaktički značaj nastojim u nekim prilikama posvijestiti studentima ili općenito mladima. Tragam za odgovorom da li sam imalo doprinio razvoju humanijeg, pravednijeg, slobodnijeg društva ili sam nesvjesno i sam učestvovao u razaranju univerzalnih vrijednosti kao izraza univerzalne Božije volje, drugim riječima, koje su nam, pa i svijeta kao cjeline, u skladu s Božijom voljom.“ E4(R17-33)

3. istraživačko pitanje: *Da li je biografski inspiriran (samo)razgovor prilog boljem razumijevanju vlastite profesije?*

„Svakako da je samorefleksija neizmjereno važna u praksi refleksivnog praktičara, ali to nije povod da se iskustva nauče napamet, te na temelju mišićne memorije drugi put drugačije reaguje, nego

je to značajno u smislu sagledavanja naših mogućih ponašanja i odnosa kao alternativa, više nego kao odrednica.“ E1(R34-38)

„Moja iskustva su prerađena, ona nisu više protiv mene, ona su vrlo dobro pozicionirana, stavljena. Evo, kažem kako sam nekad imala ideju da sva djeca na jedan način pate, ali kroz sopstveno iskustvo i rad s djecom, ja sam vidjela da ne pate sva djeca na podjednak način za tim što donosi rastava, da su odgovori na te situacije vrlo različiti, i evo, to mi je bilo značajno.“ E2(R34-39)

„Ja bih definitivno ovdje rekla da su moja iskustva koja sam imala u životu, i ona koja su bila ugodna i koja su bila neugodna, uvijek izvor uspjeha u mojoj profesionalnoj aktivnosti i mom profesionalnom napredovanju, i akademskom i praktičnom radu, pisanju knjiga, pogotovo kad radim terapiju s djecom i u savjetodavnom radu s roditeljima. Čini mi se da tu sva svoja vlastita iskustva kako nekoga ko je bio mlada osoba, tako i majke, roditelja, nekog ko se borio u životu sa jako puno izazova, kao i svi ostali, me dosta ojačalo i ovaj podstaklo me je da bolje i lakše razumijem ljude, da budem manje kritična prema nekim slabostima ljudskim koje se dešavaju (...). Manje sam kritična prema ljudima koji se ne snalaze u određenim situacijama jer svjesna sam da određene situacije neko može da podnese, neko ne može i nekako mi se čini da sam u tom smislu malo mekša u pristupima prema roditeljima koji jako često mnogo griješe i ponekad sam ljuta zbog toga što doslovno maltretiraju svoju djecu, ali imajući u vidu i svoja vlastita iskustva to mi nekako pomaže da ukažem na ono što se treba promijeniti, a da ne budem ni napadna, ni previše kritična, da nemam neku komunikaciju koja bi ih povrijedila.“ E3(R24-47)

4. istraživačko pitanje: *Da li je biografski (samo)razgovor oslobađajući u smislu potisnutih iskustava u formativnom periodu?*

„To bi vjerovatno bio i cilj dobrog praktičara, osvijestiti vlastite snage, momente odgojne promjene, kako sam došao do toga, kako nešto ne radi itd.“ E1(R41-42)

„Ja sam bila vrlo poslušno dijete, dijete koje je radilo onako kako je bilo najlakše da preživim, mama je bila dosta stroga (...). Ja ću učiti sve svoje vrijeme kako me ona ne bi opominjala! I danas je ostala ta spoznaja da volim da radim stvari bez da me neko opominje, to mi postaje okidač da ovaj imam neku vrstu ljutnje. I to je nešto što je na osnovu onoga što sam iskusila pa sam to negdje integrisala u svoje iskustvo (...). Imate spoznaju da ste neko mirno i poslušno dijete, fdbek koji vam vanjska okolina daje, ja nisam mirno dijete, imam puno energije. To su zapravo spoznaje koje ti okolina šalje, a ti si nešto sasvim drugačije, ali si malo htio da se umiriš da bi majčini prigovori prestali.“ E2(R 40-41,44-52)

„Autoritet roditelja bio je prilično izražen, prihvatanje odgovornosti koja je možda dobra, jer sam kasnije postala jako odgovorna, tako da to gledam nekako s pozitivne strane. Bilo je nekad situacija koje mi se nisu sviđale kod mojih roditelja, ali u tom periodu nisu nas ni pitali da li nam se sviđa. Iz svega toga ja sam izvlačila ono što je za mene najpozitivnije. Ako su me tjerali da radim neke stvari, zato sam i uspjela i da se akademski usavršavam, ako su tražili da nešto na vrijeme radim, zato sam postala i sad odgovorna. Meni je poštovanje vremena ljudi nekako najnormalnija stvar.“
E3(R50-57)

Interpretacija rezultata istraživanja:

Projekcija biografskog iskustva u svakodnevno profesionalno predstavlja bidirekcionu proces: neosporni utjecaj biografskog, (ne)osviještenog u svakodnevno profesionalno ali i artikulacija biografskog ovisno o profesionalnom identitetu pojedinca.

U biografski ispričanom uočavaju se „narativi, kao refleksije individualnog društvenog vremena, poput poklonjene pažnje neizrečenom, ili slutnja odnosa svjesnog i nesvjesnog pamćenja“ (McLeod i Thomson, 2009: 44).

Način na koji osoba saopćava svoje biografsko uokviruje se promišljanjem i govorom određene profesije. E2(R2-10); E4(R 17-33)

Zavisno od prirode profesije, biografsko dobiva značenje: biografija kao razumijevanje dinamike identiteta, odnosno društvenog konteksta, interakcija s drugima E4(R17-33); vlastita životna priča kao osnova za empatiju, povezanost s drugim na emocionalnoj razini, tj. dublje razumijevanje među ljudima različitih pozadina i iskustava E3(R19-21).

Profesionalci koji se bave svakodnevno savjetovanjem direktniji su u svjesnom raspolaganju svojom odgojnom formativnom sudbinom (Hechler, 2012).

Različitost perspektiva percepcije biografskog prilog je i postmodernističkom shvatanju identiteta koji se više ne smatra, ne doživljava normativnim stanjem „uspješnog života“. Upravo takvo konotiranje identiteta dovelo je do oštih kritika i uvida da se normativno željeno stanje zbiva kao ideološko pomirenje između mene i moje uloge subjekta i društva, pri čemu kao da postoji uspješan život u društvu koji subjektivne životne želje sistematski razara, te se identitet smatra kao patrijarhalno određena figuracija nametnuta subjektivitetu. Unutar dekonstruiranja temeljnih koordinata samorazumijevanja identiteta pojmovi jedinstva, kontinuiteta, koherentnosti, razvojne logike, dovedeni su u pitanje. Pojmovi kao što su kontingentnost, diskontinuitet, fragmentacija,

prijelom, disperzija i refleksivnost danas pretežno određuju iskustvo identiteta. Razumijevanje različitih iskustava pojedinaca pomaže da shvatimo kompleksnost ljudskog iskustva i izbjegnemo generalizacije ili stereotipe.

Danski fizičar Niels Bohr formulirao je princip komplementarnosti koji ističe da prihvatimo činjenicu da (potpuno) tumačenje jednog te istog pitanja može zahtijevati razna gledišta koja ne dopuštaju jedinstven opis.

Ovo istinsko epistemološko ohrabrenje u osobnom biografskom koje se itekako projektira kroz oblikovanje istraživačkih uvida, “vuče” se iz cjeloživotnog nastojanja da razumijemo i uravnotežimo djelovanje društvenog u pojedinačnom, posebno onom osobnom. Poput protesta prema kolektivističkoj ideologiji!

Kritička stilistika ukazuje na „mit o objektivnosti znanstvenika, mit o neutralnosti jezičnih sredstava, mit o odsustvu jezično-ekspresivnih sredstava, te na obezličenje i odsustvo autorskog Ja“ (Katnić-Bakaršić, 2010).

Emancipatorski efekat biografskih istraživanja (Plummer, 2001; prema: Savić, 2023) u konkretnom istraživanju ostvaren je kroz spoznaju o bidirekcionom odnosu između individualnog, skoro prisnog i profesionalnog, u važnosti svjesnosti o ovoj interakciji kao prilogu profesionalnoj snazi, te u neminovnosti intenziviranja istraživanja u društvenim znanostima na zasadima kvalitativne istraživačke metodologije.

Zaključak:

Istraživanje je diskutiralo biografsko iskustvo djelujućeg subjekta – stručnjaka, u smislu njegovog projektovanja u tri profesionalne zone: poučavanje, znanstveno istraživanje i savjetodavni rad. U skladu sa suvremenim razumijevanjem identiteta razvijan je i postmodernistički pristup biografskom istraživanju, oslonjen na osnovne postulate postmodernističke filozofije. Značenje i identitet konstruirani su jezikom i društvenim kontekstom. Biografska istraživačka metoda orijentirana je ka razumijevanju životnog okruženja individue, njenih strategija djelovanja, te samointerpretacija i njihovih refleksija. Očekivanja su vezana za dopiranje do nečeg poput rekonstrukcije individualnog života, djelovanja, s ciljem boljeg razumijevanja. Projekcija biografskog iskustva u svakodnevno profesionalno predstavlja bidirekcionu proces: utjecaj biografskog (ne)osviještenog u svakodnevno profesionalno ali i artikulacija biografskog ovisno o profesionalnom identitetu pojedinca. Emancipatorski efekat

biografskog istraživanja u konkretnom istraživanju ostvaren je kroz spoznaju o bidirekcionom odnosu između individualnog, skoro prisnog i profesionalnog, u važnosti svjesnosti o ovoj interakciji kao prilogu profesionalnoj snazi, te u neminovnosti intenziviranja istraživanja u društvenim znanostima na zasadima kvalitativne istraživačke metodologije.

Literatura:

1. Begagić, E. i Vejo, E. (2020). *Uvod u kvalitativna istraživanja u društvenim znanostima*, Zenica: Minex Trade.
2. Bohr, N. (1985). *Atomska fizika i ljudsko znanje*, Beograd: Nolit.
3. Hechler, O. (2012). *Pedagoško savjetovanje*, Zagreb: Erudita
4. Katnić-Bakaršić, M. (2010). Akademski diskurs: dileme i izazovi, predavanje na 39. seminaru Zagrebačke stilističke škole, održano 27.8.2010. Dostupno na: <https://www.hrvatskiplus.org.article:naslov-academ>. Preuzeto: 21.4.2024.
5. Mavrak, M. (ur.) (2020). *Biografija kao pripovijest o kreativnom rastu u odgojnim znanostima – Zbornik u povodu jubileja života i rada akademkinje profesorice dr. Adile Pašalić-Kreso*, Sarajevo: Perfecta.
6. McLeod, J. i Thomson, R. (2009). *Researching Social Change. Qualitative Approaches*, London: SAGE.
7. Savić, D. (2023). *Metodološke perspektive biografskih istraživanja u društvenim naukama*, Banja Luka: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci.
8. Spasić, I. (1998). *Interpretativna sociologija*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
9. *Zbornik sažetaka Naučne/znanstvene konferencije Bosanskohercegovačke naučnice/znanstvenice i njihov istraživački rad* (2018). Mostar: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke/znanosti.

BIOGRAPHICAL DISCOURS AS A REFLECTED EXPERIENCE

Abstract

Reflected experience means the possibility of change, the possibility action, the possibility of (re)interpreting and interpreting through a new or delayed insight into the structure of its formative flow. Whether consciously we dispose of our (un)integrated life experiences and how they affect our essential professional processes that largely define us in public action?

The research method is biographical, with the intention of understanding life environment of the individual, his action strategies, interpretation and their reflection. Expectations are related to reaching something like reconstruction individual life, action, with the aim of better understanding. Acting the subject, the individual is the focus of research interest and biographical insight. I will discuss the perspective of the acting subject. Data will be collected through narrative interviews. In this research, the biographical experience of an individual, the participant, is discussed subject – expert, in the sense of his design in three professional zones: teaching, scientific research and advisory work. The research questions refer to whether a person is aware of their biographical details experiences, designing biographical possibly into everyday professional situations, is biographically inspired (self) conversation a contribution to better understanding of their profession, does this kind of conversation „liberate“ the person because of potential personal burdens, even with a single negative constellation in the formative period.

Keywords: *biographical discourse, reflected experience, reconstruction of individual life, the perspective of the acting subject*